

RECENZIJJE.

Dr. Stjepan Bakšić, Presv. Trojstvo. Zagreb 1941. Narodna Tiskara. Cijena 270 Kn. 1 — Nastavljajući djelo izgradnje specijalne dogmatike na hrvatskom jeziku, što ga je pred više desetljeća započeo pok. dr. Ivan Bujanović, današnji je redoviti profesor specijalne dogmatike na zagrebačkom bogoslovskom fakultetu dr Stjepan Bakšić izdao traktat o Presv. Trojstvu. Didaktički su razlozi nametnuli potrebu izdanja knjige o Presv. Trojstvu. Ona ima, u prvom redu, poslužiti slušačima bogoslovlja kao udžbenika, da im približi i olakša shvatanje najuzvišenije i središnje tajne kršćanstva. A kako se na zagrebačkom bogoslovskom fakultetu uzimlje u okviru specijalne dogmatike samo traktat o Presv. Trojstvu, to je prof. dr Bakšić započeo svoj niz dogmatskih udžbenika knjigom o Presv. Trojstvu. Traktat o Bogu, jednom po naravi, obrađuje se na fakultetu samo unutar filozofije. Stoga, kako je didaktički sasvim opravdano, on nije ušao u djelokrug rada prof. dra Bakšića.

U drugom redu knjiga dra Bakšića imade biti pomagalo pastoralnom kleru, da mu bude vrela za vjersku pouku puka i izgradnju vlastitoga duhovnog života.

Ove su dvije svrhe ujedno dale knjizi bitno obilježje. Kao školski udžbenik knjiga ne želi biti istraživalački prinos rješavanju pojedinih pitanja iz sklopa nauke o Presv. Trojstvu. Ona se pridržaje pravila strogo znanstvenoga rada, ali s namjerom, da sustavno i u povijesnom razvitku te logičkoj povezanosti prikaže, obrazloži i dokaže dokazima iz objave i razuma svu nauku o Presv. Trojstvu. Knjiga je, dakle, ujedinila i pozitivnu i spekulativnu metodu obrađivanja nauke o Presv. Trojstvu. Pri tome se pisac poslužio obilnom, možemo mirne duše kazati, svom pristupačnom i najnovijom literaturom.

2. — Pisac je knjigu podijelio u pet dijelova. U I. dijelu govori o opstojnosti tajne Presv. Trojstva. Drugi dio raspravlja o izlaženjima u Bogu, III. dio o Božjim odnošajima, IV. dio o Božjim osobama u poredbi među sobom i odnosu prema svijetu, V. dio o Presv. Trojstvu u odnosima prema svijetu, V. dio o Presv. Trojstvu u odnosu prema razumu. Prvom dijelu predhodi Bibliografija traktata o Presv. Trojstvu (str. 1.—6.) te Uvod s prikazom važnosti, metode i imena i diobe traktata (str. 7.—10.).

Prvi dio je pretežno pozitivan. Iz objave, Sv. Pisma, nauke Otaca, i crkvenih odluka pisac dokazuje velikim marom i savjesnošću, da je dogma o Presv. Trojstvu doista objavljena i definirana nauka (str. 77.—96.). Tome je dokazivanju podložio kao temelj tumačenje filozofskih pojmova osoba i narav te prikaz njihovog povijesnog razvitka u katoličkoj predaji. Ovo poglavlje, veoma jasno i precizno obrađeno, pripomoći se ne samo učenju traktata o Presv. Trojstvu, nego, u jednakoj mjeri, i Kristologije. Na to nadovezuje prikaz antitrinitarskih zabuda kroz stoljeća (str. 30.—42.). Prije no što će preći na dogmatsko prikazivanje same istine o Presv. Trojstvu, pisac je umetnuo polemičku raspravu o povijesnom razvitku dogme. U III. poglavlju podvrgava kritičkoj ocjeni razne teorije iz povijesti religija, kojima je cilj, da dogmu o Presv. Trojstvu protumače kao istinu čisto prirodnoga reda. Te hipoteze nastoje pokazati, kako se je dogma postepeno razvijala iz poganskih religija (str. 42.—58.). U novije se vrijeme protivnici kršćanstva služe poviješću religija, da ga liše njegovog nadprirodnoga značaja. Otuda potreba, da katolička dogmatika obračuna s prigovorima, koje neki s ovoga područja upravljaju protiv katoličkih dogmi. Zato je pisac veoma dobro učinio, te je unio u svoju knjigu raspravu o povijesnom postanku dogme o Presv. Trojstvu. Nju će s korišću pratiti osobito

srednjoškolski vjeroučitelji. Jer danas prodiru već i u srednju školu prigovori, na koje se pisac potanko i sigurno obazreo i sveo ih na pravu mjeru. Prikazavši dosta opširno mišljenja bogoslova o objavi Presv. Trojstva u Starom Zavjetu (str. 58.—71.), s velikom je pomnjom iznio stroge dogmatske dokaze iz Novoga Zavjeta i Predaje. Obzirom na suvremene hipoteze o razvoju dogme iz poganskih religija, pisac je posvetio veliku pažnju svjedočanstvu crkvene Predaje, rješivši pri tome i glavnije prigovore iz ovoga područja (str. 71.—94.).

Drugi dio knjige obrađuje osnovni dio bogoslovske spekulacije o Presv. Trojstvu: imanentna izlaženja u Bogu. Metoda izlaganja, koju pisac upotrebljava, jest ona obće poprmljena u dogmatici. Najprije precizno objašnjuje filozofske pojmove, koji kod pojedine istine dolaze u obzir (status quaestionis). Zatim izlaže nauku Crkve, dotično daje cenzuru nauke. Po tome izvodi istinu iz izvora objave i, koliko je to moguće, pokazuje unutrašnji razlog istine (ratio theologica). Na koncu se obazire na poteškoće, iznesene protiv pojedine istine. Poteškoće postavlja i rješava u skolastičkoj formi. Ipak ublažuje strogu formu time, što u odgovoru na prigovore daje tumačenje (eksplikaciju), a ispušta same termine concedo i nego.

Ovim je redosljedom pisac prikazao izlaženja u Bogu, uopće (str. 138.—150.). Stranice, na kojima prikazuje izlaženja druge osobe (str. 150.—194.) i treće osobe (str. 194.—250.), spadaju po jasnoći i logičkoj povezanosti među najbolje u cijeloj knjizi. Osobito se potanko zadržao kod dvostruke formulacije izlaženja Duha Svetoga: »Od Oca po Sinu« »Od Oca i Sina«, kako je to za naše prilike posve razumljivo (str. 209.—213.).

Na temelju nauke o imanentnim izlaženjima u Bogu, u III. dijelu daje pisac raspravu o Božjim odnošajima. Bogoslovska se spekulacija tu uzdiže do zamjerne visine. Izloženom metodom dokazuje, da u Bogu postoje unutrašnji stvarni odnošaji (str. 252.—265.), koji se ne razlikuju od Božje supstancije stvarno, nego samo virtualno (str. 265.—281.), a ima ih četiri (str. 281.—290.).

U četvrtom dijelu, u raspravi o Božjim osobama, dolazi bogoslovska spekulacija do posljednjih zaključaka. Pisac dokazuje, da je u Bogu ostvaren pojam osobe, a osobe su stvarno isto, što i očinstvo, sinovstvo i pasivno nadisanje (str. 290.—295.). Božje osobe sačinjavaju supsistentni nesaopćivi Božji odnošaji (str. 295.—303.). Osoba u Bogu označuje nesaopćivi odnošaj, u koliko je supsistentan (str. 303.—314.), a takova su samo tri (str. 314.—322.). U drugom poglavlju obrađuje Božje osobine (str. 322.—329.) i spoznajne biljege (str. 329.—333.), te nocijonalne čine (str. 333.—343.). Treće poglavlje govori o međusobnom odnošaju Božjih osoba, te sadrži nauku o apsolutnoj jednakosti i savršenom pronicanju božanskih osoba (circumsessio) (str. 354.—362.). Četvrto poglavlje prikazuje odnošaj božanskih osoba prema svijetu. Utvrdivši potpunost jedinstvenost djelovanja božanskih osoba prema vani (str. 363.—369.) i opravdanost pripisivanja (appropriationes) (str. 369.—376.), pisac se na dulje zadržaje kod šiljanja (missiones) u Bogu (str. 376.—401.). Konačno, u petom poglavlju pisac zaokružuje ovaj suptilni dio izlaganjem nauke o imenima božanskih osoba (str. 402.—432.).

Peti dio knjige prikazuje Presv. Trojstvo u odnosu prema razumu. Tu najprije dokazuje, da je Presveto Trojstvo tajna u strogom smislu riječi (str. 437.—464.). Nakon objave može je razum istinski shvatiti (str. 464.—480.). U drugom poglavlju iznosi pravila za ispravno govorenje o Presv. Trojstvu, te propise o slikama Presv. Trojstva (str. 480.—483.).

U Zaglavku se pisac vraća na izlaznu točku svoje knjige, te objašnjuje važnost u značenje objave tajne Presv. Trojstva, razloge shodnosti, zašto ju je Bog htio objaviti svijetu, da u završnim mislima upori na njezinu praktičnu životnu vrijednost (str. 483.—492.).

3. — Tako je pisac u cijelosti i opsežno iznio dogmatsku nauku o Presv. Trojstvu. Nema nijednoga pitanja, koga ne bi dodirnuo i, prema njegovoj zamašitosti, savjesno prikazao. Njegova se izlaganja oslanjaju na sigurnu nauku crkvenoga učiteljstva i katoličkih bogoslova. U spor-nim pitanjima bogoslovske škole redovno slijedi sv. Tomu. Pri tome ulazi u unutrašnju ocjenu mišljenja, koje usvaja. Tu i tamo, kod sporednih pitanja, ne prisvaja nijedno mišljenje, nego se ograničuje na objektivni prikaz suprotnih mišljenja. Možda bi na kojem tome mjestu poslužilo većoj jasnoći, da je označio i teološku cenzuru pojedinih nauka.

U dokazivanju je solidan i pouzdan. Svetopisamske dokaze oslanja na sigurne zaključke egzegeze, te u tome slijedi posljednja mišljenja egzegezeta. Ali, to se opaža kroz čitavu knjigu, posebnim marom obrađuje dokaze iz razuma (ratio theologica). Spekulativna strana knjige je njezina najjača strana. Logička povezanost, snaga dokaza, koje pisac postavlja je takova, da pruža čitaocu pravi intelektualni užitek. Taj još povećava velika jasnoća misli, u koje zaodjeva svoja izlaganja.

Ovim vlastitostima može se knjiga mirne duše postaviti uz bok ponajboljim dogmatskim priručnicima na stranim jezicima, kao njihov ravnopravni drug. Za nas je posebno važno pitanje, kako je pisac uspio u prenosu bogoslovske termina na hrvatski jezik? Zatim, kakov mu je stil, u koji je zaodjenu svoja izlaganja. To je bila posebna zadaća prvoga udžbenika o Presv. Trojstvu na hrvatskom jeziku.

Zadaća pisca u tom pogledu nije bila lagana. Trebalo je stvarati čitav niz hrvatskih izraza. Navodimo samo nekoliko najvažnijih: suodnosnik (korelat), neporođivost (innascibilitas), nerodivost (ingenerabilitas), ubivstvovanje (inexistential), stvarljiv (creabilis), šiljanja (missiones), odmišljanje (apstractio), nadisatelj (inspirator), razglobovanje (analysis), posinstvo (filiatio). Možda se tkogod ne bi složio s izrazom nepogrešivost, ili nezabludivost (infallibilitas). Prvi je izraz ruskoga podrijetla. Njegovu je nezgodnost uočio već Strossmayer u aplikaciji na rimskoga biskupa, pa je predlagao riječ nezabludivost, (Grivec, Cerkev. Ljubljana, 1925., str. 451. i dalje). Danas se upotrebljava u srednjoškolskim priručnicima riječ neprevarljivost. Držimo, da je to najbliži i najvjerniji prijevod onoga, što se latinski kaže inafallibilitas. Nezabludivost izazivlje predodžbe, koje su netočne i nezgodne. Mjesto izraza neshvatljiv za incomprehensibilis (str. 464. i dalje), bilo možda, prikladnije nedokučiv. To zato, jer može nastati nejasnoća, kad se na str. 451. i dalje govori o neshvatljivosti Presv. Trojstva, a poslije dolazi tvrdnja, da razum može dogmu pravo i istinski shvatiti (str. 464. i dalje). Pisac, istina, uz neshvatljivost mjestimično upotrebljava za incomprehensibilis i nedokučiv. Možda će biti i primjedaba izrazu »šiljanja« za missiones (str. 376 i dalje), kao i »šiljan« mjesto poslanja i poslan. Ali to su malenkosti prema cjelini uspjelih novih izraza.

Što se tiče stila, pisac je dugogodišnjim spisateljskim radom, kao urednih naših najpriznatijih crkvenih časopisa, stekao otmjenost jezika, lakoću stila, koja je općenito priznata. Značilo bi, stoga, počinuti nepravdu, kad bismo navodili nekoja mjesta, koja stilski nešto tvrđe zvuče, pa makar to i obrazložili željom, da se u drugom izdanju poprave. Jedva je moguće, da se ovakove manje stvari u velikoj knjizi izbjegnu. To više, kad one izčezavaju prema biranim riječima, pravilno postavljenom redosljedu riječi i laganoj gradnji rečenica, koje se nižu na svakoj stranici.

Knjigu, kao školski priručnik, treba prosuđivati i s didaktičke strane. I stoga je gledišta knjiga dra Bakšića izvrstna. Takova je već zato, što je resi jasnoća misli i dokazna snaga raspravljanja. Zatim i zato, što neprestano drži u vidu logičku povezanost pojedinih dijelova, i što na više mjesta ponavlja važnije pojmove, koji se povraćaju. To ne čini tako, da ih svaki puta drugačije stilizira. Sažet i jasan, pisac ne muči muke s izrazima i ne ponavlja se suvišno. I u tehničkom pogledu

je pisac išao za tim, da knjiga bude vanjskim izgledom pregledna. Važnije stvari je tiskao istaknutim slovima, a razdioba članaka u podnaslove i točke također omogućuje laganiju uporabu knjige kao udžbenika. Literatura na svršetku svakoga važnijega odlomka daje pouzdani potokaz za produbljenje obrađenoga gradiva. Gdje god narav stvari dopušta, dovodi izlaganje spekulativne nauke u vezu s praktičnim kršćanskim životom.

Tehnika tiska i oprema knjige je na suvremenoj visini.

Uzevši sve u obzir, možemo kazati, da je knjiga dra Bakšića bogati i dragocjeni doprinos hrvatskoj bogoslovskoj književnosti. Dr. Bakšić vlada suvereno predmetom. Zato mu je u punoj mjeri uspjelo pretočiti tešku bogoslovsku spekulaciju o Presv. Trojstvu na hrvatski jezik načinom, kojim je ostvario sve uvjete prvorazrednog udžbenika. Time je pružio najuvjerljiviji dokaz, da je hrvatski jezik sposoban za najdublju bogoslovsku spekulaciju i da se u njoj može kretati pravom lakoćom i sigurnošću. Ogromni napor i ustrpljivost, uloženi u knjigu, nije uzaludan. I slušači bogoslovlja i dušobrižni kler, kao što i svaki svjetovnjak, naći će u knjizi preglednu, sigurnu i, razmjerno, lagano napisanu nauku o najdubljoj tajni kršćanske vjere. A što je jednako važno, knjiga dra Bakšića stoji na zamjernoj znanstvenoj visini, pa čini čast hrvatskoj bogoslovskoj znanosti. Ne možemo, stoga, drugo poželjeti, nego da Gospodin udijeli marljivom piscu snagu, te nam pruži još nekoliko ovako uspješnih dogmatskih djela.

Dr. N. Kolarek.

Dr. Franjo Šanc, D. I.: Povijest filozofije, I. dio: Filozofija starih Grka i Rimljana, Zagreb 1942, 8^o, str. 336 (Izdanje Knjižnice Života, niz. III, knjiga IV.)

Ispravno je mišljenje, da pisac povijesti filozofije ne može zatajiti svoga osobnog uvjerenja o pitanjima kojih se dotiče — sve kad bi to i htio. Pozoran i filozofski obrazovan čitalac će bezuslovno otkriti smjer kojim pisac plovi. Ali ga ne će otkriti toliki drugi, koji baš ovisu o piščevom sudu. Za njih ne će biti mnogo koristi od knjige, koja se dosta jasno ne opredjeljuje ni lijevo ni desno. U velikom nizu suprotnih sustava, u slijedu pojedinačnih dubljih pitanja, i ocjeni njihove objektivne vrijednosti — daleko veći broj čitatelja želi znati, što se po piščevom mišljenju ima smatrati ispravnim i istinitim. Ne pišu se knjige samo za stručnjake; kad za njima posize šire općinstvo, rekao bih, da ono ima i pravo tražiti od pisca, da ga ne ostavi u neizvjesnosti i ne prepušti sebi samome, već da mu kaže koliko vrijedi izneseni sustav. Dakako uz razloge, koji njegovo mišljenje opravdavaju. Samovoljno iznesene a nedokazane tvrdnje — niti će koga uvjeriti, niti ga zadovoljiti. Dobar pisac povijesti filozofije prema tome mora biti izgrađen filozof.

Takav filozofski izgrađeni pisac jest autor gore spomenutog djela. Prepuštajući stručnjacima da ocijene vrijednost u knjizi iznesenih sudova, ja želim odmah kod pojave ove knjige skrenuti pažnju na okolnost, da ovdje dobivamo djelo, kakovo nam je već odavna bilo potrebno. P. Šanc ističe napose, da želi u prvom redu udovoljiti onima, kojima je najviše stalo do istine, pa makar drugi toga i ne tražili (str. 26). Osim toga, da će sve sisteme i raznovrsna mišljenja prosuđivati u svijetlu prave filozofije (str. 27). S pravom se nada, da će mu mnogi biti radi toga zahvalni, jer će upoznati ne samo pravu filozofiju, nego i vrijednost pojedinih u povijesti filozofije isticanih veličina.

Na ovu okolnost treba našu katoličku javnost napose upozoriti. Vrijednost skolastičke filozofije u naše doba istakli su nasljednici sv. Petra već mnogo puta — posebno od vremena Leona XIII. do Pija XII. Ali i sama je ta filozofija po svojim novijim predstavnicima i njihovim djelima opravdala pozive crkvenih glavara i zauzela dolično mjesto u